

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Боржковській В. Лирники // Кієвская старина. 1889. Т. XXVI. С. 653–708.
2. Єфремов С. Коротка історія українського письменства. Дніпрові пороги, 1919, 215 с.
3. Михайлова К. О семантике странствующего певца-нищего в славянской культуре // Язык культуры: семантика и грамматика. Москва, 2004. С. 138–156.
4. Петров В. Розвідки. Т. 1. Київ: Темпора, 2013. 536 с.
5. Петров В. Розвідки. Т. 3. Київ: Темпора, 2013. 536 с.
6. Товкачевський А. Г. С. Сковорода. Українська хата. Червень, 1913. 351 с.
7. Хоткевич Г. Григорій Савич Сковорода (Український філософ). Харків: Союз, 1920. 167с.
8. ШевченкоТ. Усі твори в одному томі. Київ; Ірпінь: Перун, 2006. 824 с.

Загородня А. А.

*доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ,*

ПОСТАТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Святість життя полягає в робленні добра людям. Щоб пізнати Бога, треба пізнати самого себе. Поки людина не знає Бога в самім собі, годі шукати його у світі [1].

Григорій Савич Сковорода (1722-1794) - видатний український філософ-містик, богослов, поет, поліглот, педагог, він зробив значний вклад в східнослов'янську культуру. Автор байок, пісень, ряду філософських творів, серед яких «Сад божественних пісень», «Байки харківські», «Убогий жайворонок».

Григорій Сковорода народився 22 листопада (3 грудня) 1722 року в селі Чорнухи, Лубенського полку, в родині козака. З дитинства виявляв здібності й бажання вчитися. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії, де освоїв кілька іноземних мов, в тому числі німецьку, латинську, грецьку.

Сковорода вів незвичайний, мандрівний спосіб життя, за що названий українським «Сократом». Григорій Сковорода став пер-

шим українським філософом. За життя йому пропонували багато різних посад, але мандрівний філософ понад усе цінував свою волю, право самому визначати своє життя, жити так, як йому до вподоби, спілкуватися з людьми різного віку та професій — це Григорій Сковорода вважав найбільшим щастям для себе.

Головним змістом людського існування Григорій Сковорода вважав самопізнання. Свої книги він писав химерною сумішню церковнослов'янської, української та російської мов, байки — російською книжною мовою, пісні — українською.

Все своє життя Григорій Савич наполягав на освіті, протиставляючи свої ідеї церковній схоластиці. Був переконаний, що боже царство знаходиться всередині кожної людини. Для Г. Сковороди цінність має «внутрішня людина», душа. «Царство Боже всередині нас — заявляє він. — Щастя у серці, серце в любові, любов же в законі вічного» [2]. Тобто щастя, до якого прагне людина, визначається нашим внутрішнім душевним станом і не пов'язане зі світом матеріальних речей: «Щастя наше є світом душевним, але цей світ не відноситься до якоїсь речовини; він не золото, ні срібло, ні дерево, ні вогонь, ні вода, ні зірки, ні планети» [2].

Як філософ, завжди базувався на знаннях Біблії. Слідувати своїй природі означає слідувати Богу — так вважає мислитель. Це є «найсолідше джерело миру, щастя та мудрості». «Якщо не будеш коритися Господові, — попереджає мислитель, — то сум загризе душу твою серед позолочених палат і заплачеш, згадуючи поля зелені. Рано скажеш: «Коли той день пройде?..» А увечері скажеш: «Коли світанок наступить?» [1].

Філософія Сковороди охоплює усі сфери людського життя. Він багато говорить про щастя, розуміння щастя і шляхи досягнення внутрішньої гармонії. Григорій Сковорода пропонує людям почати шлях до щастя з пізнання себе і невпинного внутрішнього духовного самовдосконалення. В трактаті, «Розмова п'яти подорожніх...», Г. Сковорода намагається дати свій рецепт досягнення щастя, дистанціювавшись від зовнішнього світу й зосередившись на внутрішньому світі людини: «Подякуймо отцю нашому небесному за те, що він відкрив очі наші. Тепер розуміємо, в чому полягає наше істинне щастя. Воно живе у внутрішньому серці нашого світу, а світ у згоді з Богом... Тілесне здоров'я є ніщо інше, як рівновага і згода вогню, води, повітря і землі, а приборкання бунтівних думок є здоров'я душі й життя вічне» [1]. Проте зосередження на внутрішньому світі

людини, «внутрішня робота», що веде до щастя, не означає бездіяльності в зовнішньому світі. Навпаки, природа, тобто божественна натура, запалює людину до праці в цьому світі, аби сплести «вінець радості» Творцеві. «Звідки ж народиться труд, якщо немає бажання й настирливості? – пише Г. Сковорода. – Де ж візьметься бажання без природи? Природа всьому є початкова причина й руйнівна сила. Вона є матір'ю бажання. Бажання ж – започаткування, схильність і рух. Бажання, як гласить приказка, сильніше неволі. Воно прагне до праці й радіє з неї, як зі свого сина. Праця є живий і невисипущий рух усієї машини, доки не довершиться справа, що спітає творцеві своєму вінця радості. Коротко кажучи, природа запалює до діла і укріплює в праці, роблячи працю солодкою» [2]. Багато уваги Сковорода приділив і проблемам виховання, розробивши прекрасну, струнку і просту, проте дійсно геніальну систему виховання. Перший український філософ не видав за життя жодної книги своїх творів, але його ідеї, байки, поезії з неймовірною швидкістю поширювались світом, люди переповідали їх один одному, велику їх частину знали на пам'ять. На щастя, твори Сковороди збереглися в своїй більшості. Хоча хіба вони могли не зберегтися, коли час не владний над творчістю такого рівня? Григорій Сковорода залишив нам різноманітну творчу спадщину. Це і ліричні вірші, частина з яких стали народними піснями, і гострі викривальні вірші, у яких ми бачимо засудження вад тогочасного суспільства, і глибокі притчі, і повчальні байки. Жодна сфера життя людини не лишилася поза увагою мандрівного філософа Григорія Сковороди. Його творчість цікава нам і досі, а уважний читач знайде у філософських ідеях Сковороди відповіді й на свої власні питання... Філософи, літературознавці, публіцисти, педагоги постійно досліджували і продовжують досліджувати й оцінювати творчість українського мислителя. Дослідження спадщини видатного українського педагога, філософа, освітянина Г. Сковороди було і залишається сьогодні актуальною проблемою. Як зазначає В. Г. Кремень, у Г. Сковороди «філософія серця» є ствердженням нового підходу до розуміння людини, сенсу її буття і призначення у світі. Такий кордоцентричний підхід має тривалу вітчизняну традицію і започаткований в ранніх літературних пам'ятках праукраїнського суспільства Київської Русі. Характерною особливістю філософської системи Г. Сковороди є об'єднання людини і світу. У філософському вимірі це означає створення цілісної філософії, яка інтегрує етику, онтологію, філософську

мудрість і моральну поведінку [3]. Невипадково за відомим ученим міцно закріпилося визначення «перший розум наш...» та визнання вітчизняною і світовою громадкістю феномену неординарності мислителя, творчість якого є предметом постійних наукових пошуків як в Україні, так і далеко за її межами. Сковорода – вічний, а, отже, сучасний. І актуальний як ніколи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сковорода, Г. С. Байки. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія. Київ: Знання, 2005. С. 126–128.
2. Сковорода Г. С. Вибрані твори в українських перекладах. Харків: Ранок, 2009. 239 с.
3. Кремень В. Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму: Вісник Нац. академії пед. наук України, № 4 (2), 1-8. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4202> (дата звернення: 1.11.2022).

Кириченко В. Г.

*доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
м. Умань*

КОНЦЕПТ «ДОЛЯ»

У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Вірування в надзвичайне, потужне, що керує життям людей присутня у міфологічних системах усіх народів світу.

Учений В. Карев в енциклопедії «Міфи народів світу» тлумачить «Долю» як «неосяжну силу, дія якої зумовлює як окремі події, так і все життя людини» [5, с. 472].

Дослідженню уявлень про Долю присвятили свої праці О. Потебня («Про Долю та споріднених з нею істот»), О. Веселовський (Розвідки у галузі руського духовного вірша» та додаткова стаття «Декілька нових даних про народних уявлень про Долю»), М. Васильєв («Антропоморфічні уявлення у віруваннях українського народу»), М. Довнар-Запольського («Жіноча доля в піснях пінчуків»), П. Іванов